

KİTAP TANITIMI

(Abdulhamit BİRİŞİK, Hind Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, İnsan Yayınları, İstanbul 2001, 448 sayfa, ISBN: 975-574-281-6)

Durmuş BULGUR¹

Hind alt kıtası İslâmiyet'in başlangıcından günümüze değin İslâm coğrafyasının ayrılmaz bir parçası olarak önemini sürdürmüştür. Bu önem gerek bölgede hızlı bir biçimde artan Müslüman nüfus, gerekse bölgedeki Müslümanlarca ortaya konan bilimsel çalışmalarla daha da artmıştır. Hintli Müslümanlar bir yandan yerli kültür ve medeniyeti özümserken öte yandan İslâm'ın ilk beşiği olan bölge ile irtibat halinde Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam, Tasavvuf gibi İslâmî ilimlerin gelişmesine katkıda bulunmuşlar ve kurdukları eğitim müesseselerinde dinî eğitim vermişlerdir. Bu ilim adamlarının azımsanamayacak bir bölümü de Orta Asya menşelidir.

Hind alt kıtası tarihinin incelenmeye değer önemli safhalarından biri de batılı devletlerin kolonileştirme maksadıyla buralara gelişinden (XVI. yüzyıl) bölgedeki hâkimiyetlerinin sona erdiği XX. yüzyılın ortasına kadar olan dönemdir. Bu zaman dilimi hem siyasî tarih, hem de bölgedeki Müslüman halkın sömürgeci güçlere karşı göstermiş olduğu dinî-kültürel mukavemet açısından önemlidir. İngilizlerin 1857 sonrasındaki resmî ve fiilî hâkimiyetleri Hintli Müslümanları derinden etkilemiş ve Müslümanlar kimliklerini muhafaza edebilmek için yeni ilmî, sosyal ve siyasal yapılanmalar içerisine girmişlerdir.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında Hind alt kıtasına ilgi duyan ve buralarla ilgili çalışmalar yapan ilim adamlarının sayısı bir hayli fazla iken sonradan bir kopuş yaşanmış, 1980'li yıllarla birlikte bu bölge tekrar Türk ilim adamlarının yoğun ilgi alanına girmiştir. Son dönemlerde bölge tarihinin yanında dinî hayat ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. "Hindistan" kelimesinin bir dergi adında yer alması bu ilginin açık bir ifadesidir ve ilim adına iftihar edilecek bir husustur. Yüksek lisans tezlerini hesaba katmazsak, Halid Zaferullah Daudi², Abdulhamit Birışık ve bu satırların yazarının³ yaptığı doktora tezleri bölgedeki dinî ve ilmî hayatı ortaya koyması bakımından anılmaya değerdir. Son üç çalışmanın önemi bizzat orijinal

1 Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Urdu Dili ve Ed - biyatı Anabilim Dalı, (dbulgur@istanbul.edu.tr).

2 Halid Zaferullah Daudi, Şah Veliyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları, İnsan Yayınları, İstanbul 1995

3 Durmuş Bulgur, XIX Yüzyıl Hint Kıtasında İslami Fikir Akımları, Tablet Kitabevi, Konya, 2007

dillerdeki kaynaklara ve mahallinde yapılan araştırmalara dayanıyor olmalarıdır. Çünkü ülkemizde Hind alt kıtası ile ilgili yapılan bazı çalışmalar çoğunlukla birinci elden Urduca kaynaklar yerine bunların Arapça, Farsça ve İngilizce tercümelerine dayandığı ve tercümelerde de çok büyük tercüme hataları bulunduğu için bazı bilimsel sakıncalar ortaya çıkmıştır.

Tanıtımını yapacağımız *Hind Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri* adlı eserin Abdülhamit Birişik tarafından *Hind Alt Kıtası'nda Urduca Tefsirler ve Ehl-i Kur'an Ekolü* adıyla hazırlanan doktora tezine dayandığı anlaşılıyor (s. 12). Birişik'in çalışması bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş'te Hind alt kıtasına İslâmiyet'in girişi ve ilk fetihler, bölgede tefsir ilminin başlangıcı, ilk Arapça ve Farsça tefsir örnekleri konu edilmiştir. Bölgede ilk fetih ve İslamlaşma faaliyetleri Emevîler tarafından yapılmışsa da kalıcı ve kapsamlı fetih hareketleri Gazneliler'e aittir. Gaznelilerle bölge, Türklerin nüfuz alanına girmiş ve çeşitli Türk hanedanlıkları arasında el değiştirerek 1857 yılına kadar gelinmiştir (s. 19–22). Yazar ulaştığı kaynaklar ışığında yarımada'daki ilk Arapça tefsirin VIII/XIV. yüzyıla dayandığını ve bu alanda ilk müfessirin Hanefî âlimi Ebu Bekir İshâk b. Tâceddin Ebu'l-Hasen olduğunu ortaya koymuştur. Bölgede yazılan Arapça tefsirlerin ve meşhur tefsirlere yapılan şerh ve haşiyelerin çokluğu ulemanın eserlerini Arap dilinde yazacak ölçüde kendilerini geliştirdiklerini de göstermektedir. Bunlar içerisinde aynı zamanda büyük bir Farsça şairi olan Ebu'l-Feyz Feyzî'nin (ö. 1595) sadece noktasız harfler kullanarak yazdığı *Sevâti'u'l-ilham* adlı tefsiri önemlidir. Modern dönemde de birçok Arapça tefsir kaleme alınmıştır (s. 23–29). Gaznelilerden itibaren Hind alt kıtasının bilim, edebiyat ve bürokrasi dili olarak uzun yıllar varlığını sürdüren Farsçada da pek çok Kur'an tercüme ve tefsiri yazılmıştır (s. 29–31).

Eserin birinci bölümünde öncelikle Urdu Dili'nin toplumda kabul görmeye başladığı Babürlülür devrinden 1857 yılına kadarki sosyo-kültürel yaşantıdan bahsedilmiş (s. 39–45), sonra da Urdu Dili'nin doğuşu ve ilim dili haline gelişini anlatılmıştır (s. 45–49). Birişik, ilahiyat alanında yazılan bir eserde böylesi bir başlığın bulunmasını Türk aydınlarının Urdu Dili'nin tarihi konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmadıkları ile gerekçelendirmiştir. İlk Urduca tefsirler ile bunların ilmi özellikleri de bu bölümün konularındandır. Burada ilk Urduca Kur'an tercümesinin X/XVI. yüzyılda yazılmış olduğunu öğreniyoruz (s. 49–52). Şâh Veliyullah Dehlevî (ö. 1703) ve Dehlevî ailesi bölgedeki köklü İslâmî ilim geleneğine sağlam bir halka daha eklemiş ve etkisi günümüze kadar gelmiştir. Yazar bölgede XIX. ve XX. yüzyılda ortaya çıkan fikir ekollerine kaynaklık etmesi sebebiyle Dehlevî ailesine ayrı bir önem vermiş ve Birinci Bölüm'de Şâh Veliyullah ile oğulları Şâh Abdülaziz (ö. 1793), Şâh Refiuddin (ö. 1750) ve Şâh Abdulkâdir'in Kur'an ve tefsir bağlamındaki Urduca, Arapça ve Farsça çalışmalarına yer vermiştir (s.

52–76). Bölümün sonunda da 1857 yılına kadar telif edilen diğer Urduca tefsirler tanıtılmış ve dönemin bir değerlendirilmesi yapılmıştır (s. 77–87).

Kitapta ikinci ve üçüncü bölümlerin daha önemli olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü yazarın üzerinde yoğunlaştığı fikir ekolleri ve bunlara ait tefsirler bu bölümlerde yer almaktadır. İkinci Bölüm’ün girişinde 1857 Bağımsızlık Savaşı (Sipahi Ayaklanması) sonrası sosyo-kültürel hareketlere değinilmiş, bu tarihten sonra ortaya çıkan Ehl-i Hadîs, Diyobendî, Birelvî, Cemaat-i İslâmî ve Ehl-i Kur’ân gibi dinî ekoller, bunların temel düşünceleri, müfessirleri ve Urduca tefsirleri derinlemesine incelenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak Ehl-i Hadîs ekolünü görmekteyiz. İslâmiyetin başlangıcından itibaren kullanılmaya başlanan “ehl-i hadis” terimi XIX. yüzyılda yeni bir mana kazanmış, temel düşüncesi fikhî mezhepleri taklit etmeyi reddeden ve hadisle ameli öne çıkaran gelenekçi yeni bir cemaat için ad olmuştur. Yazar bu bölümde Ehl-i Hadîs ekolünün oluşumunu, temsilcilerini ve düşüncelerini tanıtmış (s. 113–117), bu ekole mensup müfessirlerden Sıddık Hasan Han (ö. 1890), Emir Ali Melihâbâdî (ö. 1919), Seyyid Ahmed Hasan Dehlevî (ö. 1920), Vahîduzzaman Han (ö. 1920) ve Senâullah Amritsarî (ö. 1948) tarafından yazılan Urduca tefsirlerden ayrıntılı olarak bahsetmiştir (s. 117–170). Bu müfessirlerden özellikle sonuncusu bölgede İslâm dışı olarak kabul ettiği düşüncelere, Kadıyanilik ve Misyonerlik hareketlerine karşı verdiği fikri ve ilmi mücadele ile tanır. Yazar Hind alt kıtasının en köklü hareketi kabul ettiği Diyobendî ekolünü sadece oluşumu ve önemli temsilcileri bağlamında tanıtmış, tefsirciliğine yer vermemiştir. Yazarın gerekçesi bu ekolün ancak geniş bir çalışma yapıldığında daha iyi tanıtılabileceği ve böylesi bir çalışmanın da mevcut eserin hacmini çok artıracacağı yönündedir (s. 170–177).

Ahmed Rıza Han Birelvî’nin (ö. 1921) kişiliği etrafında oluşan Birelvî Ekolü’nün yapılanması ve temel fikirleri Birişik tararından yine bu ikinci bölümde anlatılmıştır. Hind alt kıtasının özgün yapısından kaynaklanan ekol, bölgedeki pek çok düşünce ve inançtan gelen hususları içerisinde barındıran mistik bir yapı arz eder. Ekolün günümüzde az eğitilmiş geniş halk kitleleri üzerinde büyük tesiri vardır. Ancak ekol mensuplarının diğer cemaatlere karşı saldırgan tutumu sebebiyle zaman zaman ciddi toplumsal problemlere sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır (s. 178–186). Birelvî alimler tarafından yazılan tefsirler arasında Naimuddin Muradâbâdî’nin (ö. 1948) *Hazâinu’l-İrfân*’ı, Ebu’l-Hasenât Muhammed Ahmed Kâdirî’nin (ö. 1961) *Tefsîru’l-Hasenât*’ı, Ahmed Yâr Han Naîmî’nin (ö. 1971) *Tefsîr-i Na’îmî*’si ve Pir Muhammed Kerem Şah Ezherî’nin (ö. 1998) *Ziyâu’l-Kur’ân*’ı bulunmaktadır (s. 187–226). Bölgede daha çok ortaya koyduğu siyâsî yapılanmayla adından söz ettiren Cemâat-i İslâmî yine bu bölümde tanıtılmıştır. Cemaatin kurucusu olan Ebu’l-A’lâ Mevdûdî (ö. 1979) aynı zamanda bir tefsir alimi olduğundan ve tefsiri

Türkiye’de bir hayli tanındığından yazar Birişik, Mevdûdî ve tefsiri *Tefhîmu’l-Kur’ân*’ı dikkatli bir biçimde ele almıştır (s. 226–246). Ne var ki pek çok dile çevrilen bu eserin Türkçeye yapılan çevirileri ya orijinal dili olan Urduçadan yapılmadığı ya da Urduçadan yapılsa bile çeviride tam bir ciddiyet gösterilmediği için çok büyük tercüme yanlışlıklarına düşülmüştür.

Yazar bu bölümde son olarak belli bir ekol veya cemaat ile organik bir bağı olmayan Hintli müfessirlerden Ebu’l-Kelâm Âzâd’ın (ö. 1958) *Tercumânu’l-Kur’ân*’ı ile Emin Ahsen Islâhî’nin (ö. 1997) *Tedebbür-i Kur’ân*’ından bahsetmiştir. Âzâd ve Islâhî’nin tefsirleri kendilerine has üslupları ve yorum metodolojileri itibariyle bölgede yazılan tefsirler içerisinde ayrı bir öneme sahiptirler (s. 246–274). İkinci bölüme toplu olarak bakıldığında Kur’ân’a yaklaşımdaki farklılıklar ve tartışmaya açılan konulardaki çeşitlilik sebebiyle tefsirlerin hem sayısı, hem de hacim olarak bir hayli arttığı söylenebilir. Bu artış doğal olarak bir yandan Urdu Dili’nin gelişmesine katkıda bulunurken öte yandan bu dildeki tefsir ilminin canlanmasını sağlamıştır. Birişik bu bölümün sonunda fikir ekolleri ve tefsircilikleri hakkında genel bir değerlendirmede bulunmuştur (s. 274–279). Yazar Kur’ân dışında herhangi bir dini otorite kabul etmemeleri sebebiyle tefsir ilminde ve bölgenin fikri hayatında ayrı bir yeri olan Ehl-i Kur’ân ekolünü son bölümde müstakil olarak ele almıştır. Ehl-i Kur’ân ekolü bir cemaat olarak Abdullah Çakrâlvi tarafından kurulmasına rağmen temel görüşleri itibariyle daha çok “İslam modernizmi”nin öncüsü sayılan Sir Seyyid Ahmed Han’a dayanmaktadır. Batı tarzı eğitimi, yapılanmayı ve modern hayat formlarını benimseyen bu ekol mensupları Kur’ân’ın en büyük müfessiri olan Hz. Peygamberi yok sayarak tefsir yapmaya çalışmakla ciddi tartışmalara da zemin hazırlamışlardır. Birişik’in burada ekolün oluşum ve düşüncesini anlattıktan (s. 317–323) sonra Sir Seyyid Ahmed Han (ö. 1898), Abdullah Çekrâlvi (1914), Ahmeduddin Amritsarî (ö. 1936), İnâyetullah Han el-Maşrîkî (ö. 1963) ve Gulâm Ahmed Pervîz’in (ö. 1985) tefsir veya Kur’ân’a dair eserlerinin tanıtımına yer verdiğini görmekteyiz (s. 317–390). Aynı zamanda teşkilatçı olan bu ekol mensuplarından Seyyid Ahmed Han *Aligarh Üniversitesi*; Çekrâlvi, *Ehl-i Kur’ân Cemaati*; el-Maşrîkî, *Haksar Hareketi* ve Pervîz, *Tulû-i İslâm Cemiyeti* vasıtasıyla günümüzde bile entelektüel kesimin gündemini meşgul etmektedir. Kitabın sonunda ise Ehl-i Kur’ân ekolü ile diğer ekoller tefsir ilmi bağlamında karşılaştırılıp genel bir değerlendirme yapılmakta ve bir sonuç ile çalışma tamamlanmaktadır (s. 390–395, 415–419).

Türkiye’deki İlahiyat camiasına ve diğer ilgililere Hind alt kıtasının zengin düşünce dünyasının kapılarını aralayan bu kitap, konusuyla ilgili doyurucu bilgiler vermesinin yanı sıra yazarın Urduçaya derin vukûfiyetini de göstermektedir. Çünkü kitabın hazırlanmasında kullanılan 18 sayfalık (s. 421–438) bibliyografyada

bulunan eserlerin neredeyse tamamına yakını Urduca'dır. Bu durum esere olan güveni daha da artırmaktadır. Abdulhamit Birışık'ın eserinde bazı teknik hatalar da göze çarpmaktadır. Mesela içindekiler bölümü ilk bakışta muhtevayı gösterecek derecede zengin değildir. Eserin içerisinde yer alan alt başlıklardan büyük bir kısmının içindekilere alınmayarak kısaltmaya gidildiği anlaşılmaktadır. Eserde yer alan zengin dipnotların sayfa altında yer alması beklenirken, bundan vazgeçilerek bölüm sonlarında "son not" şeklinde verilmesi kitaptan istifadeyi zorlaştırmaktadır. Kitabın içerisinde de çeşitli baskı hataları ve az sayıda doğum-ölüm tarihi yanlışlıkları göze çarpmaktadır. Mesela Seyyid Ahmed Han'ın vefat tarihi 1989 şeklinde verilerek önemli bir hata yapılmıştır. Bibliyografyanın son sayfasındaki dizgi hatası da dikkatten kaçmamaktadır. Bunların müteakip baskıda düzeltilmesini ve indeksin daha da zenginleştirilmesini beklemekteyiz.

Sonuç olarak söylemek gerekirse Urduca ilk kaynaklardan yararlanarak böylesi hacimli bir çalışmayı Türk okuyucusuna kazandıran Sn. Birışık'ı tebrik ediyor, bu çalışmanın Türkiye ile Hint alt kıtası arasında kültürel ve entellektüel yakınlaşmayı artırmaya vesile olmasını diliyorum.